

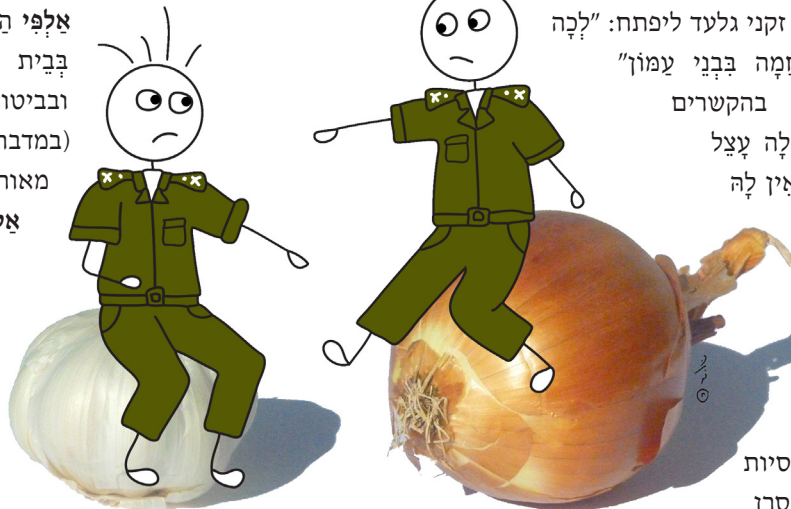
מילים בסולם הדרגות

המילה נגד חודשה במשקל בעלי המקצוע, וכמוה פקד במשטרה. השורש נג"ד במשמעות הובלה והנהגה מוכר מן המילה המקראית נגיד - שפירושה שליט - וכן מן הארמית של התלמוד.

חמשת סגני פלשתים (הנזכרים למשל בשמואל א פרק ו) תרמו ללשונו את הדרגה סגן. יש הסוברים שמילה זו - הנזכרת רק בהקשר של הפלשתים - קשורה למילה היוונית tyrannos (בצורתה העברית: טירן) שפירושה היסודי הוא מושל.

אלוף בתנ"ך הוא מנהיג וראש של שבט או משפחה, כגון אלופי אדום הנמנים ברשימת יוחסין בספר בראשית. ייתכן שמשמעותה המקורית של המילה היא מעין 'שר אלף' - מי שממונה על אלף איש. ואולי אלוף הוא ראש של אָלף במשמעות 'משפחה', 'חלק משבט', כגון בדברי גדעון "הנה אלפי הדל בַּמְנֶשֶׁה וְאֵנֹכִי הַצְּעִיר בְּבֵית אָבִי" (שופטים ו, טו) ובביטוי "רָאשֵׁי אֲלָפֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר א, טז ועוד). בתקופות מאוחרות יותר שימשה המילה אלוף תואר כבוד לגדול בתורה ובהמשך גם תואר שָׁרְרָה ואצולה, כגון בסיפורו הידוע של ביאליק 'אלוף בצלות ואלוף שום'.

המילה אלוף רווחת בימינו גם במשמעות של champion - מנצח בענף של ספורט, וכן במשמעות של 'אדם המצטיין בתחום מסוים'. לא באחת נוצרה רשימת שמות הדרגות. במסמכים של ועד הלשון נמצאו הצעות אחרות, ובהן שר עשרה (טוראי ראשון), שר עשרים (רב טוראי), שר חמישים (סמל), נָגֵשׁ (סמל), מְשַׁנָּה (סגן). לצד הדרגות הצבאיות נקבעו בראשית שנות המדינה שמות דרגות גם במשטרה, בשירות בתי הסוהר ובשירותי הכיבוי וההצלה, וכולם עבריים מקוריים.

שמות הדרגות בצבא הם דוגמה מאלפת למתן לבוש עברי מקורי למערכת שלמו של מונחים השאולה מן הלעז. הצורך בקביעת שמות הדרגות, שהתעורר בייחוד לקראת קום המדינה, היה יכול לבוא על סיפוקו בשאלת השמות כצורתם מלשוניות זרות. אך הנאמנות לעברית הולידה סולם של דרגות עבריות - מהן לקוחות מן המקורות ומהן מחודשות.

המדרג הצבאי מתחלק לשניים: דרגות החוגרים (מטוראי עד רב-נגד) ודרגות הקצינים (מסגן-משנה ומעלה). המילה חוגר לקוחה מן התנ"ך. במקורה היא מציינת את קשירת חגור החרב על המותניים, ומכאן גם את הלוחמים: "וְכָל מוֹאֵב שָׁמְעוּ כִּי עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֵם בָּם וַיִּצְעֲקוּ מִכָּל חֵגֶר חֵגֶרָה וּמִעֵלָה וַיַּעֲמִדוּ עַל הַגְּבוּל" (מלכים ב ג, כא).

גם המילה קצין מקורה בתנ"ך. קצין הוא מנהיג - אם במלחמה, כגון בדברי זקני גלעד ליפתח: "לָכֶּה וְהִיָּתָה לָנוּ לְקָצִין וְנִלְחַמָּה בְּבָנֵי עַמּוֹן" (שופטים יא, ו), ואם בהקשרים אחרים, כגון "לָךְ אֵל נְמָלָה עֲצֹל רָאָה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם, אֲשֶׁר אֵין לָהּ קָצִין שֵׁטֶר וּמִשָּׁל" (משלי ו, ו-ז). יש הקושרים את המילה קצין למילים הערביות קָדָא (שֵׁפֶט) וקָאָדִי (שופט).

הדרגות הצבאיות הבסיסיות הן טוראי, סמל, נגד, סגן, סגן ואלוף, והדרגות האחרות נוצרות בהוספת מילים דוגמת רב, תת, ראשון, משנה.

החייל הפשוט נקרא טוראי משום שהוא עומד בטור, אחד מן השורה. שם זה הושפע כנראה מן הדרגה המקבילה ברוסית. סמל אינו אלא ראשי תיבות של 'סגן מחוץ למניין' (על פי האנגלית: non-commissioned officer). סגן היא מסורת הגייה אחרת של המילה סגן. בתנ"ך סגנים הם מושלים ושליטים, ובלשון חכמים סגן או סגן הוא המשנה לכהן הגדול. מקור המילה באכדית, ומאותו מקור התגלגלה ללשונו גם המילה סוכן.